

Slovenski Pravnik.

Leto XVI. V Ljubljani, 15. oktobra 1900. Štev. 9. in 10.

K literaturi politične ekonomike.

Piše dr. Ivan Žmavc.

Politična ekonomika ali, kakor navadno pa manj dobro pišejo, politična ekonomija ali narodno gospodarstvo je zelo aktualna veda, ki ima dandanes prednost pred vsemi socijalnimi vedami. Brezštevilno knjig te stroke izhaja leto na leto v raznih jezikih, tako da je človeku res že težko, imeti pravi pregled čez to literarno produkcijo. Vzemimo za vzgled Nemčijo, kjer se dandanes največ piše; na 21 univerzah poučuje tam narodno gospodarstvo blizu 100 učenjakov; pomislimo, da vsak kar možno mnogo piše (pišejo seveda mnogo tudi neprofesorji), in ne čudimo se, da je knjižni trg, kakor sicer malone v vseh strokah, posebno še v tej preplavljen. In tu ne more več veljati biblijski izrek: »vse berite in, kar je dobrega, izberite«; kajti vsega brati smrtniku dandanes več mogoče ni, niti v specialni znanstveni panogi ne. V teh gorah knjig treba je zanesljivega vodnika, ki pove, kaj se naj čita in uči, kaj se naj opušča.

Dober tak vodnik za vsako vedo je zgodovina njena; seveda, glavni pojmi dotične vede pa morajo znani biti, predno ima zgodovina za koga smisel. Glavni pojmi se posnamejo po kaki obče priznani učni knjigi, kakor je v naši stroki n. pr. J. Conrad: »Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie. Jena 1897—1900.« Za začetek služijo prav dobro tudi popularne knjižice, kakoršna je n. pr. na slovensko prevedeni M. Block:¹⁾ »Uvod v narodno gospodarstvo. Maribor 1900«

¹⁾ Pri nas Slovencih, kjer težki mlini ostre kritike mogočno meljejo, dočim skoro nikogar ni, ki bi zrnja nasipaval, pač ni moglo drugače biti, kakor da se je ta knjižica z visokega stališča raztrgala, ker je liberalna in 30 let stara. Kakor da se nam ne bi bilo od 130 let stare knjige velikega liberalca Ad. Smith-a vsem dosti učiti, četudi vsemu ne pritrdimo! W. Roscher priznava hvaležno, da se je od 2300 let starega Tukidida ravno toliko naučil, kakor od sodobnikov.

ali podobno slovensko delo notarja A. Kupljen-a. Vendar pa je onemu, ki se hoče bolj vglobiti, seči treba po kritični zgodovini.

I. Pregled zgodovinskih del o politični ekonomiki.

Korenita kritična zgodovina politične ekonomike do danes v celi svetovni literaturi še ni zagledala belega dne vkljub ogromni nadprodukciji; duhovi dirjajo le naprej, dejstev in faktov je toliko v gospodarskem življenju, da ne morejo prodreti do mirne historične samozavesti in do temeljite analize glavnih pojmov. Nemci pričakujejo v najbližjem času od Aug. Oncken-a, univ. profesorja v Bernu, obširno zgodovino ekonomike; nadjati se je, da bode za novejši čas od merkantilistov in fizijokratov naprej (Colbert, Cromwell, Quesnay . . . v 17. in 18. stoletju) dobra, ker so tu mnogi monografično že marljivo delali, med drugimi Oncken sam.

Med zgodovinami, ki jih doslej imamo, nam nekatere vendar dobro služijo, akoravno so, kakor rečeno, nepopolne. Prav rabljiv v dosedanem razvoju zgodovine je Francoz Ad. Blanqui: »Histoire de l' économie politique. Paris 1837.«¹⁾; pisatelj se čuva ekstremov, ne ceni gospodarskih odnošajev previsoko, a tudi ne prenizko, in vidi v politični ekonomiki resnično socialno vedo, ne same teorije financ. Kar je pri modernih učenjakih redko, naglaša in dokazuje Blanqui, da je politična ekonomika starejša veda, nego se navadno veruje. »Starinci niso na tej poti tako globoko pod novejšimi, kakor si mnogi pisatelji domnevajo, in čisto krivično se v obče ekonomični znanosti tako nov vznik odkazuje, kakor druga polovica osemnajstega stoletja.«²⁾ Podobno je nekaj let pozneje nemški preiskovalec W. Roscher, eden prvih zastopnikov t. zv. historične šole, svaril³⁾ pred čopom 19. stoletja, namreč pred mnenjem, da se je ekonomika stoprv v sapici 18. stoletja — »proles sine matre creata« — izvalila, in je l. 1849. lep

¹⁾ Na nemško prevel F. J. Buss, Karlsruhe 1840—1841.

²⁾ I. zvezek I. pogl.

³⁾ V delu: »Leben, Werk und Zeitalter des Thukydides. Göttingen 1842.« (str. 242.)

članek¹⁾ objavil, koliko se naj moderna znanost staremu klasicizmu zahvali. Kadar govorimo o zgodovini naše vede, ne smemo Roscher-ja izpustiti, akoravno občne zgodovine naravnost nobene napisal ni.²⁾ V svojem velikem glavnem delu³⁾ napravil je toliko zgodovinskih notic, da more vsakdo, ki se za zgodovino zanima, to delo s koristjo čitati.

Mnogo citirana je zgodovina nedavno odstopivšega guvernerja avstr.-ogrske banke, J. Kautz-a.⁴⁾ Kautz je hvaležen učenec ravno imenovanega Roscher-ja, katerega pa, kar se tiče temeljitosti, nikoli ni dosegel; Kautzova zgodovina je bombastična, da čitatelju kmalu preseda; tvarine ima sicer mnogo, ali pisatelj virov skoro nikdar ni skušal; citati, posneti iz tretje in četrte roke, so navadno napačni; najboljše so seveda moderne partije od Ad. Smith-a dalje, ki se v knjigi slavi kakor kak vedež; na koncu dela govori o svojem učitelju Roscher-ju tako, da mu hvalisanje skoro že poteka vzlic bogatemu reservoirju zvenečih fraz, s kakoršnimi navadno žurnalisti razpolagajo. Vendar dokler zgodovinsko polje boljše ni obdelano, moramo tudi s tem delom tako ali drugače zadovoljni biti.

Med boljše novejše spise je šteti Ingram-a: »History of political economy«.⁵⁾ J. I. Ingram, bivši profesor na vseučilišču v Dublinu, je izmed onih angležkih mislecev, ki so se »klasičnemu« sistemu politične ekonomije (gospodarskemu

¹⁾ ki se nahaja v zbranih razpravah: „Ansichten der Volkswirtschaft aus dem geschichtlichen Standpunkte. 3. Aufl. Leipzig 1878“ na prvem mestu („Ueber das Verhältniss der Nationalökonomik zum classischen Alterthume“).

²⁾ Pač imamo od njega „Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland. München 1874.“

³⁾ „System der Volkswirtschaft. 20. Aufl. Stuttgart 1864.“

⁴⁾ Jul. Kautz, madjarski žid, bil je 1863—1883 profesor pol. ekonomije v Pešti; pisal je več del v madjarščini, v nemščini pa „Theorie und Geschichte der Nationalökonomik Wien 1858—1860“, te knjige drugi del: „Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Literatur“ nas tu zanima.

⁵⁾ Spis je najprej izšel v 9. natisu dela „Encyclopaedia Britannica“; prevel ga je nemščino E. Roschla (,,Geschichte der Volkswirtschaftslehre von I. K. Ingram. Tübingen 1890“).

liberalizmu) v njega pradomovini energično po robu postavili, kakor drug Anglež, W. J. Ashley, profesor univerze v Cambridge v Združenih državah, Massachusetts, ki¹⁾ se spoznava za hvaležnega učenca nemške historične šole. A tudi Ingramova zgodovina je nepopolna; kar se tiče starega veka,²⁾ govori le o Grkih in Rimljanih, a še to tako skopo, da nam je v tem oziru Kautz bolj všeč. Kakor Anglež obširno razpravlja angleško gospodarsko vedo, vendar tako kritično, da smo veseli našega pisatelja; marsikateri »velikan«, n. pr. celo J. St. Mill, se mora ponižati, in ta ter oni nepoznani ali celo zaničevani duh pride do svoje veljave. Dočim Angleži, ti finančni in kolonijalni vladarji polovice zemlje, radi zastopajo ekonomično-liberalno maksimo »laissez faire, laissez passer«, je prijeten pojav, da Ingram politično ekonomiko veže z etiko in rešitev iz današnjih gospodarskih zmešnjav na celem svetu v prvi vrsti od tega pričakuje, da se poedini gospodarski sloji navzamejo čuta socialnih dolžnosti, skratka, ne individualni, egoistični, ampak socialni princip je Ingramovo geslo.

Ne smem pozabiti imenovati originalnega misleca, ki vzbuja sicer mnogo nasprotij, kateremu pa ne more nihče pomena odreči; to je Eugen Dühring. Že njegov životopis³⁾ je zanimiv; prvotno pravnik pri sodišču, je nevarno na očeh obolel in končno tudi oslepel; vkljub temu se je čisti znanosti

¹⁾ V svojem, za gospodarsko zgodovino srednjega in novega veka važnem delu „*Englische Wirtschaftsgeschichte*. Leipzig 1896“ (prevel R. Oppenheim, kot 7. in 8. zvezek L. Brentan-ove „*Sammlung . . . staatswissenschaftlicher Schriften*“).

²⁾ Nič boljše ni obdelan srednji vek. Kako slabo je razvita zgodovina, dokaže nam vzgled uprav iz srednjega veka. Tomaž iz Aquina je gotovo za gospodarsko zgodovino prevažen, a vendar skoro nobeno zgodovinsko delo nima o njem nič dovršenega. Posebno čudno je pa to, da še niti katoliški učenjaki, katerim je Tomaž vendar visoka avtoriteta, doslej niso dostojno ocenili največjega sholastika v gospodarskem oziru. Nekaj monografij je sicer pisanih; da bi pa Tomaža s stališča srednjeveških socialnih odnošajev v ednotni celokupnosti razlagal, tak katoliški mož se še ni našel. Najboljše delo v tem oziru je razprava mladega protestantskega teologa M. Maurenbrecher-a, sina znanega historika univ. prof. K. P. W. Maurenbrecher-a: „*Thomas von Aquinas Stellung zum Wirtschaftsleben seiner Zeit*. I Thl. Dissert. Leipzig 1898.“

³⁾ Gl. njegovo delo: „*Sache, Leben und Feinde*. Karlsruhe 1882.“

z vspehom posvetil, l. 1863. na vseučilišču berlinskem se habilitiral in v raznih strokah res visoko dovršenost dosegel; spisi njegovi obdelujejo filozofijo, matematiko, fiziko, narodno gospodarstvo in slovstveno zgodovino. Na vseučilišču samem pa ni mogel naprej, temveč se je skoro z vsemi profesorji razprl in moral l. 1877. docenturo opustiti; naravnost gnjusnih stvari razkrival je potem v raznih spisih o vseučiliških profesorjih, in celo znanstvene njegove knjige so polne strastnih napadov nánje.

Morali smo to omenjati, ker drugače Dühringovih spisov ne bi mogli razumeti: toliko osebnostij je v njegovih izvajanjih. Ali pri vsem tem vsi priznavajo, da je izvenredno oster mislec, od kojega se je možno mnogočesa¹⁾ naučiti.

Nedavno je izšla 4. izdaja njegove zgodovine²⁾ gospodarskih ved. Kakor često, je tudi v tej zgodovini Dühring ednostransk; zastopa naziranje mnogih učenjakov, da se je ekonomska veda začela prav za prav stoprv z 18. stoletjem in da so poleg A. Smitha skoro le še Nemeec Friedr. List, Amerikanec H. C. Carey in seveda E. Dühring pravi možaki; starejšo ekonomiko pa prehaja z nekaterimi več ali manj zaničevalnimi stavki na par straneh. To torej zgodovina ekonomike »von ihren Anfängen«, kakor se glasi na naslovnem listu, nikakor ni. Vkljub temu pa je Dühringovo delo važno in marsikatera opazka o modernih ekonomistih je izvrstna; podučljive so posebno razprave o znanstvenih ter agitatornih vodjih socialne demokracije.³⁾ Kdor nepristransko vedo pestuje, čital bo z zanimanjem, četudi morda z rezervirano pohvalo, Dühringovo delo.

---

¹⁾ Dühring je tudi goreč antisemit; prim. njegovo delo: „Die Judenfrage als Frage der Racenschädlichkeit für Existenz, Sitte und Cultur der Völker. Berlin 1892.“

²⁾ E. Dühring: „Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Socialismus von ihren Anfängen bis zur Gegenwart. 4. Auflage. Leipzig 1900.“

³⁾ Znano je, da je soc. demokrat F. Engels imel z Dühringom ostro polemiko. (F. Engels: „Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. 3. Aufl. Zürich 1886.“)

Mnogo kritičnih izvajanj o modernih ekonomikah ima tudi Dühringov »Cursus der Nationalökonomie«.¹⁾

Seveda je še več zgodovin²⁾ naše vede; vendar menimo, da smo, oziraje se v prvi vrsti na dandanes v svetu najuglednejšo nemško literaturo naše stroke, navedli glavna dela in jih, kajpada zelo na kratko označili.

Zgodovinskih podatkov pa ima tudi skoro vsak sistem³⁾ in vsaka učna knjiga gospodarske vede; imenovali smo gori že Roscher-ja. Večinoma sistematična dela ne segajo daleč v preteklost, nego se v njih disputujejo le bolj sedaj aktualna ter uprav ugledna načela.

II. O najnovejši politični ekonomiki.

O minulem razvoju ekonomike nas poučujejo zgodovinska dela; o sedanjem stanju vede nas pa navadno ne poučujejo, ker ni stvar zgodovine, da bi bežečemu dnevu bila neposredno za petami. Ker pa je aktualno stanje znanosti za vsakogar zanimivo, hočemo v par črticah to stanje označiti, znova ozir jemaje zlasti na nemško vedo.

Nemško ekonomično vedo poslednjih 50 let znači odpor proti angleškemu »smithianizmu« ali liberalizmu. Sicer ni Ad. Smith moralen ekonomist; narobe, Smith sam je bil (v Glasgowu) profesor filozofije in predaval logiko ter moralno filozofijo; iz poslednje prešel je k narodnemu gospodarstvu s svojim slavnim, l. 1776. izdanim delom: »Wealth of Nations« (blagostanje narodov); narodno gospodarstvo je v Smithovem

¹⁾ Celi naslov: »Cursus der National- und Socialökonomie nebst einer Anleitung zum Studium und zur Beurtheilung von Volkswirtschaftslehre und Socialismus. 3. Aufl. Leipzig 1892.«

²⁾ Na pr. prvak novejših italijanskih ekonomistov in učenec Roscher-jev L. Cossa je spisal: »Quida allo studio dell' economia politica. Milano. 3. ed. 1887«; dalje so izdali historične spise H. Eisenhart, K. Walcker itd. itd.

³⁾ Seveda tudi enciklopedična dela, kakor: »Schönberg's Handbuch der polit. Oekonomie. 4. Aufl. Tübingen 1896—1898.« — »Conrad's Handwörterbuch der Staatswissenschaften“. 2. Aufl. Jena 1898“ — (še nekončano) — Elster's Wörterbuch der Volkswirtschaft 1898—1899.“

sistemu oddelek praktične filozofije.¹⁾ Tega žalibože mnogi ne vedó, pač pa so epigoni Smithovi razvili oni industrijalni ter manchesterski sistem, ki ga navadno nazivamo gospodarski liberalizem s principom svobodne konkurence (Malthus, Ricardo, Bentham, J. St. Mill).

Ta angleški sistem našel je seveda mnogo učencev tudi na kontinentu; nemški učenjak K. H. Rau (1792—1870) se giblje v največjem svojem delu »Lehrbuch der polit. Oekonomie« precej v kategorijah te angleške t. zv. »klasične« narodnogospodarske šole; sodobno pa vstajajo mlajši učenjaki, ki se vedno bolj emancipujejo od britanskih doktrin. Značilno je tole dejstvo: po Rau-ovi smrti sta predelavala Adolf Wagner in Erwin Nasse omenjeni »Lehrbuch« in ga tudi izdala; toda Wagnerjevo predelovanje je bilo tako radikalno, da naposled Rau-ovih sledov več ni bilo poznati, in da sedaj Wagner pod lastnim imenom s pomočjo še drugih učenjakov (Dietzel, Buchenberger, Bücher) izdaje svoj »Lehrbuch«,²⁾ ker se je bil počasi iz učenca Rau-ovega — »Kathedersocialist« Wagner razvil!

Tekom poslednjega polstoletja so na tak način nastale v Nemcih razne politično-ekonomične šole. Teh šol ni moči natančno definirati, kar je samo ob sebi umevno; prehodov in dotikališč je — saj drugače bi bila to znanstvena anarhija — toliko, da se le po nekaterih špecijalnih tendencah, boljše rečeno, po metodah te šole dado ločiti. Vkljub temu bile so si, in so deloma še, te šole včasih tako v laseh, da bi nepoučen človek mislil, da gre za čisto divergentne stvari; k sreči »učenost« tako daleč še ni zagazila.

Največja nasprotja so med t. zv. historično in deduktivno šolo; v sredi so razni prehodni sistemi.

¹⁾ Prim. A. Oncken: „Ad. Smith u. Immanuel Kant. I. Abth. Leipzig 1877.“ dalje: W. Hasbach: „Die allgemeinen philosophischen Grundlagen der von F. Quesnay und Ad. Smith begründeten politischen Oekonomie. Leipzig 1890“ (v „Schmoller's Staatswissenschaftliche Forschungen“ X. zvez. 2. snop), in isti pisatelj: „Untersuchungen über Ad. Smith. Leipzig 1891.“ Iz teh spisov je razvidno, da se Smithu navadno krivica dela.

²⁾ „Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie ... hgg. von Adolf Wagner. Leipzig 1892“ — (ni še končano).

Historično šolo označuje induktivna metoda, ki izhaja od poedinih konkretnih slučajev in se najbolj bavi s historijo gospodarskih pojavov. Ta šola ljubi dejstva, ne pa kakih obćih principov ali celo norem; ona popisuje, kak je gospodarski razvoj v resnici, ne pa, kak bi moral biti; kako ljudje v realnosti gospodarijo, ne pa, po kakih zakonih bi se morali ravnati; ona hoće svet ter družbo poznati, kakoršen je v resnici, ne pa, kakoršen bi moral biti (»Sein, nicht Sein sollen«).

K tej šoli, ki jo imenujemo mlajšo historično šolo, da jo ločimo od starejše (Schüz, List, B. Hildebrand, Knies), ki praktičnih smotrov in gospodarske politike nikakor ni zanemarjala, prištevamo sledeće: Roscher,¹⁾ ki pa ni tako radikalen kakor mlajši, Schmoller, L. Brentano, Hasbach.²⁾

Ta šola hoće spoznavati le teoretično socialno ekonomiko kot gospodarsko zgodovino, a zametava praktično ekonomiko kritično-normativnega značaja.

Gustav Schmoller zavzema odlično mesto v gospodarski znanosti. Rojen l. 1838. v Heilbronu, bil je vseučiliški profesor v mestih Halle, Strassburg in Berlin, kjer še sedaj predava. Izdaje »Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft« kot časopis ter zbirko raznih preiskav: »Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen«. Spisal je med drugimi gospodarsko-zgodovinska dela: »Geschichte der deutschen Kleingewerbe im 19. Jahrh. 1869.« Die Strassburger Tucher- und Weberzunft 1879« itd. Nedavno izšlo je njegovo sistematično delo, o katerem spodaj. Iz Schmollerjeve šole je češki učenjak in bivši finančni minister J. Kaizl.

Lujo Brentano, brat katoliškega duhovnika in znanega bivšega profesorja filozofije na Dunaju Franca B., je profesor na državno-gospodarski (posebni, od navadnih štirih ločeni) fakulteti v Monakovem; njegova dela: »Die Arbeitergilden der Gegenwart 1871«. — »Ueber das Verhältnis von Arbeitslohn und Arbeitszeit zur Arbeitsleistung. 1877«; izdaje »Sammlung . . . . staatswissenschaftlicher Schriften des In- und Auslandes.« —

¹⁾ Glavna njegova dela smo že gori (str. 242.—3.) navedli.

²⁾ Nekaj del njegovih smo naveli gori (str. 247. op. 1.).

Deduktivno šolo označuje, kakor ime pove, deduktivna metoda, ki izolira in abstrahira od poedinih konkretnih pojavov tipične momente, n. pr. gospodarski moment človeškega teženja ter hotenja, in te momente v njih posledicah zasleduje, kakor se pa ravno sicer v resnici morda nikoli ne kažejo. Ta metoda mora vsled tega svoje rezultate verificirati na resničnem gospodarskem življenju. Kakor se mehanični in fizični zakoni v resnici nikoli čisto ne javljajo, ampak na pr. proti zakonu težnosti skoro vselej deluje zakon trenja, tako se tudi v ekonomičnih fenomenih, na pr. zakon o zvezi med rastjo ponudbe in padom cene nikoli čisto ne kaže, temveč je ozir jemati na konkretne slučaje. Ta šola se ne izogiblje s takim strahom kakor prva praktičnih norem in tega, kar »mora« biti, kar bodi. K tej šoli prištevamo, da starejših, kakor so A. Smith, Ricardo i. dr. ne imenujemo, te-le: K. Menger, Böhm-Bawerk, Wieser, H. Dietzel. Ker živi njih vodja, Karol Menger kot vseučiliški profesor na Dunaju, zove se ta šola često tudi »dunajska šola«.

Karl Menger (brat znanega politika Maksa in znanega univ. prof. dunajskega Antona M.) je rojen 1842 v Novem Sandecu v zapadni Galiciji iz židovskega rodu; od 1872 naprej je profesor politične ekonomike na dunajski univerzi; od 1876—78 je bil učitelj pok. cesarjeviča Rudolfa; letos ob svoji 60letnici je bil imenovan členom gospodske zbornice. Od njega imamo: »Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. 1872.« — »Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften, und der politischen Ökonomie insbesondere. 1883.« — »Die Irrthümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie 1884.« itd. V Conrad-ovem »Handwörterbuch-u« čitamo njegov članek o denarju (pod »Geld« IV. zv.). Učenci t. zv. dunajske znanstvene šole slave Menger-ja — in to je v znanstvenih šolah dandanes (kakor menda vselej) pač navada — za genialnega odkrivatelja novih spasonosnih resnic (tako na pr. praški univ. prof. polit. ekonomije Zuckerkandl poje v letošnji »Neue Freie Presse« od 25. februarja preveč žurnalistične slave svojemu gospodu in mojstru). A kdor ga natančneje proučuje in nekoliko literature pozna, sprevidi, da vse, kar Menger po svoji lastni metodi razklada, nikakor ni na njegovi

njivi prvič zraslo, četudi se ne pridruži italijanskemu učenjaku, ki Menger-ja dolži naravnost literarnega grabeža, češ, da se je napasel posebno pri zatajenem in nepoznanem nemškem učenjaku H. H. Gossen-u.

Evgen Böhm von Bawerk roj. 1851 v Brnu, je dovršil pravoslovne študije na Dunaju in vstopil 1872 kot praktikant v finančno službo, postal koncipist v fin. ministerstvu, kjer je ostal do 1880. Med tem je bil 1875 promoviran, imel 2leten dopust 1875—77, med katerim je narodnogospodarstvo proučeval pri vseuč. prof. Knies-u (Heidelberg), Roscher-ju (Lipsko) in B. Hildebrand-u (Jena). L. 1880. se je habilitiral na dunajski univerzi, bil pa koj pozvan v Inomost za suplenta pri politični ekonomiji, 1881 imenovan izvenrednim, 1884 rednim profesorjem. L. 1889. pozvan za ministerijalnega svetnika v finančno ministerstvo, je sedaj že v drugič finančni minister. Razen mnogih člankov po časopisih znanstvenih — on izdaje z Inama-Sterneg-om in Plener-jem tudi »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung« — spisal je: »Kapital und Kapitalzins. Innsbruck 1884—89«. V Conrad-ovem Handwörterbuch-u najdemo njegov članek »Wert«, ki jasno razklada razne teorije vrednosti, posebno tudi v Avstriji sedaj ravno priljubljeno Jevons-ovo »Grenznutzentheorie«, katero praški profesor Friderik baron Wieser najbolj zastopa.

Heinrich Dietzel, rojen 1857, profesor polit. ekonomije in finančne vede v Bonnu na filozofični fakulteti (v Nemčiji se državne vede predavajo ali na posebni, peti, ali pa na filozofični fakulteti), je edna izmed najjasnejših znanstvenih glav. Njegovo »Theoretische Socialökonomik, Leipzig 1895« kot 2. oddelek omenjenega Wagner-jevega »Lehrbuch-a« je prištevati k najboljšim knjigam.

Pri tej avstrijski skupini mogli bi imenovati tudi G. Sax-a, umirovljenega praškega profesorja.

Katera označenih dveh šol zastopa pravo? Mislimo, da obe; kakor navadno, gre tudi tu bolj za terminologijo, ki je žalibog zelo zmedena, in pa za metodo: eni pretiravajo v prilog indukcije, drugi v prilog dedukcije. Obe metodi se pa dasti prav dobro spajati, kar je že stari Aristotel učil in dovrševal; ni dedukcije brez indukcije, a tudi narobe ne velja.

To tudi bojaželjni učenjaki s časom uvidevajo vedno bolj, in G. Schmoller, poglavar jedne bojne čete, ki se je vedno gnil proti splošnim principom, proti generalizacijam, proti sistemom, osnutkom in učnim knjigam, je uprav te dni izdal svoj »Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre (Leipzig 1900),« v katerem mnogo zmerneje govori kakor nekdanj, in s katerim dokazuje, da pisatelj ni tako nevaren kakor se je kazalo.¹⁾ In na drugi strani vodja K. Menger se trudi vedno bolj svetu demonstrirati, da ni slep za realno gospodarsko življenje, in podkreplja svoja teoretična izvajanja o »denarju«²⁾ s čisto konkretnimi preiskavami³⁾, gospodarsko-zgodovinskimi.

Mirnejši duhovi se vsled tega držijo bolj v zlati, socialno-politični sredini, kakor na pr. deloma že imenovani izdajatelji velikih enciklopedičnih del ter časopisov: Wagner, Schäffle, Conrad, Schönberg, Elster itd., ki jemljejo k sodelovanju pri svojih enciklopedijah in časopisih zastopnike tudi najnasprotnejših taborjev, akoravno so sami ednemu ekstremu morda bližje nego drugemu.

Adolf H. G. Wagner, najstarejši sin slavnega anatoma ter fiziologa, ob enem velikega nasprotnika materializmu v prirodnih vedah, Rudolfa W. brat, rojen 1835. l., bil je na raznih krajih, nekaj časa tudi na Dunaju, profesor in predava od 1870 državne vede na berlinskem vseučilišču. Kakor smo že rekli, učenec Rau-ov, se je vedno bolj postavljaj na svoje noge, dokler ni neusmiljenega boja napovedal liberalno-manchesterskemu »laissez faire«. Wagnerja moremo imenovati načelnika »Kathedersocialist-ov«; on je tudi bil v predsedništvu »društva za socialno politiko« in »evangeljske krščansko-socialne stranke« v Berlinu. Nekaj del njegovih: »Beiträge zur Lehre von den Banken. 1857.« — »Die österreichische Va-

¹⁾ To izvrstno delo bo tudi prijatelj deduktivne metode z veseljem in koristjo čital; opozarjam posebno Slovence, ki ljubimo abstraktne dedukcije, na to delo, katero ima v lepem redu in sistemu brezbroj konkretnih, za nas prevažnih resnic.

²⁾ Članek »Geld« v ravno izišlem 4. zv. v Conrad's Handwörterbuch 2. Aufl. (str. 65 sl.)

³⁾ H. Schurtz: »Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes. Weimar 1898«. (»Beiträge zur Volks- u. Völkerkunde«, V. zv.)

luta 1862.« — »Finanzwissenschaft 3. Aufl. 1884.« itd. Glavno njegovo znanstveno zbirko omenili smo gori.

Albert E. F. Schäffle je prezanimiva prikazen v naši znanosti. Rojen je l. 1831. v Nürtingen-u na Virtemberškem, sin ljudskega učitelja; študiral je (protestantsko) teologijo in filozofijo ter tako prodril k socialnim vedam. Že l. 1848. bil je vnet bojovník za svobodo med upornimi demokrati v Badenu, vendar je svoje socialno mišljenje ter ognjevito čustvovanje vsikdar uravnaval po marljivem ter treznem učenju. S svojimi izbornimi narodnogospodarskimi esejí zaslužil si je profesuro za politično ekonomiko na univerzi v Tübingen-u l. 1861. Ali kakor je Schäfflejev temperament vroč in nekoliko agitatorski, ni mogel s suho vedo zadovoljen biti; goreč Velikonemec v južnonemškem, protipruskem smislu dal se je 1862. l. voliti za poslanca in je v tedanjih bojih za primat v osrednji Evropi med Prusijo in Avstrijo odločno zastopal interese habsburške monarhije. L. 1866. je Bismarck v sporazumljenju z Rusijo izrinil Avstrijo iz nemške zveze; Schäffle, l. 1868. energično v colnem parlamentu proti Prusom nastopivši, prevzel je l. 1869. profesuro na Dunaju in vstopil l. 1871. v federalni kabinet Hohenwartov kot poljedelski in trgovski minister. Toda Slovencem dobro znani grof Hohenwart se ni mogel dolgo držati (od 7. februarja do 30. oktobra); Schäffle se je umaknil kot zasebni učenjak v Stuttgart, kjer še danes živi, neumorno literarno delujoč. Sedaj ureja prvi nemški državno-znanski časopis »Zeitschrift für die gesammten Staatswissenschaften«. Schäffle torej ne služi¹⁾ »zlatemu teletu« kakor večina avstrijskih eksministrov in visokih penzioniranih uradnikov, kateri poleg svoje pokojnine uživajo dohodke kakega upravnega svetnika akcijske družbe, kakega guvernerja itd.

Schäffle je zelo plodovit znanstveni pisatelj; nikoli sam s seboj ne zadovoljen, njegov duh vedno napreduje in se ne sramuje, resnici na ljubo tudi preklicati včasi svoje prejšnje naziranje. V obsežnih socialnih vedah se pač vsak smrtnik moti, in svoja naziranja spreminjati zaradi boljših izvestno ni nobena sramota; vsakdo, ki je ukažljen, mora svoje znan-

¹⁾ To naglašá Schmoller: „Zur Litteraturgeschichte der Staats- und Socialwissenschaften. Leipzig 1888“ (str. 213.).

stveno prepričanje spopolnjevati, tu in tam popravljati ter spreminjati. Schäffle, ki šteje danes blizu 70 let, se tudi še danes — uči.

Teško je takega velikana učenosti v par stavkih oceniti. Kar je v socijologiji H. Spencer Angležem, A. Comte Francozom, to je Schäffle Nemcem in svetu. Podobnega dela, kakor je Sbhäffle-jev »Bau und Leben des socialen Körpers« (Tübingen 1875—1878. 4 zvez., 2. izdaja 1896), sploh kulturni svet nima. To je mogočen poskus, socialno vedo vzgraditi na podlagi modernih prirodnih ved in jo ob enem z visokim idealizmom okleniti; to je prebogata zaloga učenosti, kjer si moreš duha osvežiti in ojačiti kakor malokje.

Seveda, za začetnika to delo ni, kakor skoro nobeno našega učenjaka ne, izvzemši nekaj brošur kakor znana »Quintessenz des Socialismus«, (katero je »Nova Nada« v Lončarjevem prevodu prinašala). Celó njegova učna knjiga »Das gesellschaftliche System der menschlichen Wirtschaft, ein Lehr- und Handbuch der ganzen politischen Oekonomie einschliesslich der Volkswirtschaftspolitik und Staatswirtschaft (3. Aug. Tübingen 1873)« je tako prepletena z raznimi opazkami in noticami, da začetnik ne bi včasih mogel naprej niti nazaj. Kdor pa ima več ali manj utrjene pojme iz socialnih ved, najde v Schäffle-ju toliko vspodbude, kakor redkokje; poedine misli genijalnega pisatelja ti često kakor blisk razsvetijo celo socialno polje. (Opozarjam v ravno imenovani knjigi na znameniti predgovor politične, za Avstroslovane zelo važne vsebine.)

Seveda, kdor bi iskal stroge ednote v učenjaku Schäffleju, ne bi je našel, kar smo že omenili. Temu se ni čuditi; le idiot, ker ne more, in božanstvo, ker ne potrebuje, ne spopolnjuje ter ne spreminja svojih nazorov; ljudje pa napredujemo od nedovršenega do dovršenejšega, in le v takšnem napredovanju je pravo življenje. Vendar bi se pa moglo Schäffle-ju očitati, da je v svojem razvoju nekoliko preomahljiv, da si dá morebiti preveč imponirati od tekočega dne ter uprav vladajočij močij. Blizu do 1871. l. bil je optimistično zavzet za mirno socialno reformo; kar pa je na Dunaju minister bil, spoznal je tako strašno korupcijo v parlamentu, tisku in vsem

političnem, tedaj pod uplivom liberalizma morda še bolj nego danes stoječem življenju, da je izgubil vse nade v ideal socialnega kraljestva; vedno bolj bližal se je Marxu in socialistom ter od prekucije pričakoval izboljšanje socialne bede. Citirana »Quintessenz« ter »Bau und Leben« pričajo o tem, kako je prišel Schäßle na kolovoz socialistične filozofije povesti Mlado-Hegelijancev. V poznejših letih vrnil se je zopet na svoje prejšnje stališče reformatorsko, kar dokazuje spis »Die Aussichtslosigkeit der Socialdemokratie« (1885), kjer trdi: »Positivna socialna reforma prekaša daleč socializem v dosežnem uspehu in v prostoti sredstev.«

Johann Conrad je vseučiliški profesor filozofične fakultete v Halle na S. Njegov »Grundriss« in pa »Handwörterbuch« smo imenovali; izdaje znanstveni časopis »Jahrbuch f. Nationalökonomie u. Statistik« ter »Sammlung nationalökonomischer . . . . . Abhandlungen des staatswissenschaftlichen Seminars zu Halle a. S.«

Gustav v. Schönberg, vseučiliški profesor na državno-znanstveni fakulteti v Tübingen u, je kakor ostali, v tej skupini imenovani učenjaki, pristaš pozitivne socialne politike ter reforme. Pod njegovim uredništvom izdano izborno delo: »Handbuch der polit. Oekonomie« doživelo je 4 natise.

Da pa so nasprotstva v metodah pri gospodarsko-znanstvenih preiskavah, je čisto naravno; saj so celo v matematični vedi, ki se ponaša z največjo izvestnostjo, metodična nasprotstva, kako ne bi potem bili v tako komplicirani tvarini, kakoršni so socialno-ekonomični pojavi? Da si nasprotniki energično orožja križajo, je znamenje duševnega gibanja in življenja, in boljše je, da kako resnico morda le na pol pogodim, ako jo sam po sebi najdem ter zasledim, nego da najvišje norme ter maksime za drugimi blebetam, ne da bi bil prebavil njih notranje organično. Germani, Angleži ter Nemci, niso morebiti sposobni za tako prozorne teorije, kakor so bili stari Heleni; ali, ker so agilni in ob ednem ozbiljno trezni, ker delujejo vsled notranjih motivov, vsled notranje inicijative, ker niso preveč navezani na šablone, temveč ljubijo svobodo mišljenja ter raziskovanja »kot hčerko božjo«, zato dandanes nad svetom vladajo, v duševnem in fizičnem oziru. Gigantski

razvoj naše vede pri Nemcih, katera je nekako mejnik med oblastjo duha in oblastjo prirode, med duševnimi in realnimi vedami, znabiti kaže, da Nemci smejo še kaj več pričakovati. Bodo li to Romani enkrat razumeli? Razumejo li to Slovani?

O zakonu z dne 26. decembra 1895 št. 197 drž. zak. (o avtorski pravici).

Glede na članek v letošnjem »Slov. Pravniku« št. 2, stran 37—40 hočemo o gori navedenem zakonu še podati daljno razmotrivanje, ker je literatura o tem predmetu jako pičla, stvar sama pa vendar zahteva splošno zanimanje, osobito z ozirom na praktične razmere vsakdanjega življenja.

Čujmo torej, kaj je najvišje sodišče spoznalo za pravo povodom ničnostne pritožbe zoper dotično razsodbo deželnega sodišča.

Pritožba je v prvi vrsti skušala izpodbijati dejanski, po prvi rzsodbi ugotovljeni položaj in kritikovati konsekvence, ki so izvirale iz te podlage; takšna kritika pa je nedopustna (§§ 258. in 288. št. 3 kaz. pr. r.) Navedel se je ničnostni razlog §-a 281. št. 9 a) in 10 kaz. pr. r., a prav za prav pride v poštev razlog po §-u 281. št. 9 a) kaz. pr. r., ker se ni zahtevalo, da se subsumuje dejanje pod kak drugi kaz. zakon, temveč da se obsojenca oprostita. Pritožitelja sta zanikala, da bi ustanovilo inkriminovano dejstvo v objektivnem oziru pregrešek po smislu §-a 51. zak. z dne 26. decembra 1895 št. 197 drž. zak.; dalje sta trdila, da § 65. navedenega zakona za konkretni slučaj ni uporaben, ker zadevne fotografije niso deležne one obrambe, kojo ima v mislih ces. patent z dne 19. oktobra 1846 št. 992. zb. pr. zak. V pritožbi se je tudi poudarjalo, da po zakonu z dne 26. decembra 1895 št. 197 v obtožbi navedeno dejanje ni kaznivo, ker iz dotičnih fotografij ni posneti kalendarkega leta založbe (izdaje = »Erscheinens«) in da torej manjkajo pogoji za ugotovljenje avtorske pravice po smislu §-a 40 št. 2 naved. zak.; pritožba vendar tudi s tega stališča ni utemeljena.